

М. Ю. Шияєва

Архетип Орфея

в творах П. Зюскінда «Запахи» і «Контрабас»

Творчість П. Зюскінда недостатньо досліджена з точки зору її міфопоетики. Дослідження, які проводили О. Якимович, О. Зверев, Н. Білоцерківець, не торкалися міфологічного підґрунтя творів. Однак саме виявлення багаторівневої міфосистеми дає можливість більш глибокого прочитання, а значить і більш глибокого розуміння поетики тексту, у тому числі і запропонованих автором ідейних позицій.

Поетика роману «Запахи. Історія одного вбивці» (1985) базується на мегаметафорі запаху, як універсальному, підсвідомому, всеохоплюючому зв'язку між людьми. Герой П. Зюскінда – звіроподібний маніакальний вбивця і водночас геній – спростовує звичну формулу «геній та злодійство – дві речі незумісні».

В нашій роботі розглядається образ Жан-Батіста Гренуя, який, в постмодерністському контексті, утримує в собі елементи архетипічності, наведені міфологічним образом Орфея, що дає додатковий аспект в розумінні образу головного героя. Орфеїчна архетипність образу Гренуя виявляється в таких аспектах: Гренуй, як культурний герой, з'являється на світ, щоб принести людям мистецтво запахів; життя Гренуя являє собою науку випробувань (ініціацій), після проходження яких він набуває більш високого статусу, статусу божества; Гренуй, як і Орфей, займає в суспільстві асоціальну позицію, вони обидва прагнуть замкненого способу життя; вони розуміють безвихідність свого положення та добровільно сприймають смерть – розірвання. В античній міфології смерть-розірвання було типовим покаранням тих, хто не шанував богів чи прагнув свого визнання та переваги над богами.

Архетип Орфея уособлює в собі образ творця як такого, якому властивий самотній спосіб життя. Його життя – випробування, його мрії – нездійсненні. Орфей є символом самотності, відчуження, безнадійності, добровільної смерті, заради своєї мрії він приносить себе в жертву.

В поезиї роману «Запахи» цей архетип розвертає нове змістове поле. Гренуй розглядається не тільки як звір, дикун, а й як митець. Він несе людям іскру, як Прометей, яку видобуває власноруч із самого себе. Але той факт, що Гренуй не має запаху, вже з самого початку дає зрозуміти, що він приречений на смерть.

Повість П. Зюскінда «Контрабас» (1980) також має в собі архетипні елементи. Розповідь ведеться від першої особи, від особи головного героя – контрабасиста. У своєму монолозі він намагається знайти докази значущості контрабаса в оркестрі, а значить і власної значущості для суспільства. Своє життя контрабасист присвятив музиці, розуміється на ній, віртуозно грає, але, обравши контрабас, він перебуває на одному з останніх місць в ієрархії таланту. З міфологічної точки зору герой «Контрабасу» виконує функції соціального вигнання, маргінала. За В. Тернером маргінальність – це периферійність, прикордонність. Принижена людина, чужинець символізує людське, індивідуальне, він вторгається в суспільство для дестабілізації. Маргінарії прагнуть стати домінантами, бути центром. Їхня роль в суспільстві – перевірка на життєздатність.

Такий елемент архетипу Орфея, як приреченість, має місце і в образі Гренуя, і в образі контрабасиста. Розуміння саме цього аспекту штовхає їх на дії, які призведуть до загибелі.

Орфей розривається на шматки вакханками. Гренуя пошматували і з'їли бродяги на цвинтарі. А контрабасист повертається в оркестр, щоб зірвати виступ своїм криком. Він не знає, що буде далі, але відчуває, що приречений.